

בסיעתא דשמיא

שיעורים בפרשת השבוע

שנאמרו בבית המדרש
'בית יהושע'
רחוב מנחת יצחק 2
עיה"ק ירושלים תובב"א

ע"י הרה"ג
ר' מנשה ישראל רייזמאן שליט"א
זים ראשון פרשת האזינו | ו' תשרי תשפ"ו

ניתן לשמוע בקו ישיר: 03-6171105
www.kolhalashon.com

**ניתן להאזין לשיעורים
בקול הלשון
03-6171111**

**להורדת הקונטרס
באתר קול הלשון
www.kolhalashon.com**

על מה יום הכיפורים מכפר?

לכבוד עשרת ימי תשובה והכנה ליום הכיפורים רצינו לעסוק בדעת רבינו הקדוש שיום הכיפורים מכפר על כל העבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה. והרי עתה אנו עומדים בעשרת ימי תשובה, ונודע מש"כ הרמב"ם שהתשובה היא 'עד שיעיד עליו יודע תעלומות' שלא ישוב לחטא, וא"כ צ"ע אם באמצע שנת תשפ"ה נכשלנו באיזה חטא ח"ו, האם התברר למפרע שבעשי"ת שעבר יודע תעלומות ידע עלינו ש..נשוב לחטא?

מכפר גם לשאינם שבים

ויש בזה כמה דרכי ביאור, וא"כ יש לנו כתף להסתמך עליה שאין הכוונה כפשוטו שיעיד עליו יודע תעלומות שלא יחטא עוד. אמנם יש לנו גם כתף שניה להסתמך עליה, שאפילו אם הדברים כפשוטן שצריך דווקא שיעיד עליו יודע תעלומות שלא יחטא עוד, אעפ"כ אמר רבי שיום הכיפורים מכפר אפילו לשאינם שבים.

מכפר על עבירות קלות גם ללא תשובה

והנה הרמב"ם פסק כדעת רבי לחצאין, לגבי עבירות קלות, עשה ולא תעשה, מכפר שעיר המשתלח אפילו לא עשה תשובה. ובכסף משנה תמה דאם אין הלכה כרבי איך הרמב"ם פסק כך לגבי עבירות קלות. אמנם כך פסק הרמב"ם שעבודת יוה"כ מכפרת על עבירות קלות - עשין ולאין שאין בהם כריתות - אפילו ללא תשובה.

אין צדיק שלא יחטא

והרי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ביטול תורה הוא איסור עשה, ביטול זמן ק"ש הוא איסור עשה, וכו' וכו'. ולכן הקב"ה נתן לנו את יום הכיפורים הזה לכפר בו על כל עוונותינו. והנה בפשטות נראה שכל ענין כפרת העוון הוא חק בלי טעם, בפרט לדברי רבי שיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים, איך נוכל להבין דבר כזה.

על מה ידונו לאחר מאה ועשרים?

אך עלינו לדעת שהאמונה שלנו בכפרת יוה"כ אינו נוגעת רק לגבי 'מי במים ומי באש', אלא נוגעת בעיקר לפחד שיש לכל יהודי מיום הדין הגדול לאחר מאה ועשרים שנה, שם נותנים דין וחשבון רק על מה שיוה"כ לא כיפר עליו.

מת במוצאי יוה"כ סימן יפה לו

ודבר הזה צריך להיות ברור לנו כשמש, שכל מה שיוה"כ מכפר אין אדם נותן דין וחשבון למעלה, למעלה לא מזכירים כלל את העוונות אלו. ולכן אמרו חז"ל (כתובות קג:): שאם מת במוצאי יוה"כ סימן יפה לו, כי הוא אדם נקי. ואם אדם מת בחודש תמוז, דנים אותו למעלה על מה שעשה מיוה"כ עד תמוז, כי יוה"כ כבר כיפר על כל מה שעבר לפני זה. וזהו שורש האמונה בקדושת יוה"כ.

יוה"כ מכפר אבל לא כתשובה מאהבה

ויש בזה עוד עניינים, כמבואר בנודע ביהודה (לה) וכן החת"ס בתשובה, שאע"פ שיוה"כ מכפר העוון, עדיין אינו נהנה מזיו השכינה כמדרגת הצדיקים, אא"כ עשה תשובה מאהבה שאנו מאמינים לדברי חז"ל שעי"ז זדונות נהפכין לזכויות, אף שעבר על 'לא תקיפו פאת ראשכם' או שאר לאוין, כיון ששב מאהבה, הוא יושב בהיכל בגן עדן ומקבל שכר כאילו עשה מצוה.

מתנה נפלאה לנצח נצחים

והרי שהיראה שיש לנו בימים אלו אינה רק על החשבון הפרטי של שנת ה'תשפ"ו, אלא על החשבון הכללי שיש לנו עם השי"ת לנצח נצחים. ואם יוה"כ מכפר אף בלא תשובה, הרי זו מתנה נפלאה שהשי"ת נתן לנו, מי יכול לשער גדול מתנה זאת. ולפני שנבא להבין טעם בדבר, נקדים שיש כמה גמרות ש'חותכים' מהכלל

הגדול של רבי שיוה"כ מכפר גם כשאינו שב בתשובה.

אַחַטָּא וַיּוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר - אֵין מְכַפֵּר

בגמ' יומא כתוב שהאומר אַחַטָּא וַיּוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר, אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר, וכלשון הגמ' 'מודה רבי' אגב שאני, שאם בשעה שהוא חטא, הוא סומך על יוה"כ, אזי אין יוה"כ מכפר עליו.

וכעין הנוסח שאומרים בסדר התרת נדרים ובגמ' נְשָׁאֲשֵׁכָּח לְתַנְּאֵי מוֹדְעָה הַזֹּאת וְאָדָר מֵהַיּוֹם עוֹד... אבל אם יזכור וינדוד, בוודאי הוה נדר. כך יוה"כ מכפר לשאינם שבים רק כששכח, אבל אם בשעת החטא זכר את יוה"כ, יוה"כ אינו מכפר עליו.

יוה"כ מועיל יותר למי ששוכח ממנו

ולפי זה לאנשי ככר המדינה יש יותר 'ביטוח' מאנשי ככר השבת, כי אנשי שלומינו זוכרים את יוה"כ, והם שכחו את יוה"כ בשעת החטא.

היוה"כ עצמו גרם לעבירה

עוד זאת מצאנו היכן 'מודה רבי' שאין יוה"כ מכפר, כשאדם חוטא ביוה"כ עצמו ע"י שאוכל או עושה מלאכה ביוה"כ. כביכול חוטא במכפר עצמו. וביאר בחידושי הרי"ם כי אילו לא היום יוה"כ, לא הייתה עבירה לאכול או לעשות מלאכה, נמצא שהיוה"כ עצמו גרם לו עבירה במה שאוכל ועושה מלאכה, כיון שחטא ביוה"כ עצמו, על העבירה של יוה"כ עצמו אין יוה"כ מכפר.

ויש לדון אם בכהאי גוונא יוה"כ יכפר על שאר העבירות שלו, או מתוך שאינו מכפר על עבירות הללו שחטא עם יוה"כ עצמו אינו מכפר גם על שאר עברות.

פורק עול ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה

עוד זאת מצאנו בגמ' שבועות (יג) שהפורק עול [פרש"י כופר בעיקר], ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה, [כמו קראים צדוקי, רפורמי, או מעיזים נגד התורה, כאילו משה אמרה מפי עצמו - עפ"ל] או מפר ברית כלומר שאינו נמול בבריתו של אאע"ה, או משך ערלתו. או שאינו מל את בניו. בשלשה הללו רבי עצמו אומר ששלשה הללו אין יוה"כ מכפר.

אינו מכפר לחצי שיעור

עוד מצאנו שאמר רבי שאין יוה"כ מכפר, 'בחצי שיעור', כי מעילה בהקדש יש לה שיעור, ויכולה להתלקט מהרבה חצאי שיעור, אם חטא בחצי שיעור קודם יוה"כ, ומעל עוד חצי שיעור אחר יוה"כ, מצטרפין למעילה, ומבואר בגמ' משום שאין יוה"כ מכפר לחצי שיעור. ואכהמ"ל בענין זה.

הרי לנו בש"ס כמה סוגיות שיצאו מהכלל שבדברי רבינו הקדוש, כופר בעיקר, מפר ברית, מגלה פנים בתורה, חוטא במכפר עצמו, וחצי שיעור. וכמובן שיש להוסיף לזה גם כל העבירות שבין אדם לחברו שאין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו.

נְשָׁמַע ה' קוֹל רַבִּי יְהוּדָה הַנְּשִׂיא

והנה הרמב"ם כתב ששעיר המשתלח מכפר אפילו לשאינם שבים, רק בעבירות קלות. וה'אמרי אמת' מגור זי"ע היה אומר בדרך צחות, שלזה נתכוון משה רבינו בבקשתו (דברים לגז) נְשָׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה הַקֵּב"ה יקבל את דבריו של רבי יהודה הנשיא שיוה"כ מכפר לשאינם שבים.

הרמב"ם גרם הצלה גדולה

ותפילה עושה מחצה שהרמב"ם פסק כרבי רק לגבי עבירות קלות. בביטול עשה ולא תעשה. וזה בעצמו הצלה גדולה מאד, כי נכלל בזה עוון ביטול תורה כנגד כולם, ביטול זמן ק"ש וזמן תפילה. ובשו"ע אבן העזר סי' כ"ה מדובר על פגם ועוון חמור מאד יותר מכל העבירות שבתורה, והרה"ק רבי צדוק הכהן זי"ע מבאר

שאין זה יותר מביטול עשה, וכתב ספר שלם 'תקנת השבים' למי שרוצה לשוב בתשובה על הפגם הקשה, ומברר שהעוון הזה נחשב כביטול עשה, ולפי הרמב"ם מכפר אפילו לשאינם שבים.

מנהג כפרות כשעיר המשתלח

והאריז"ל גילה מנהג כפרות בעיוה"כ, והוא ככפרת השעיר המשתלח. וצריך אמונת צדיקים, אף שהרשב"א פקפק בזה, והמחבר כתב בחריפות, אעפ"כ הוא מנהג הקדמונים והאריז"ל הפליג מאד, לכוון בו כשעיר המשתלח כביכול. וכאמור בדברי הרמב"ם שזה מכפר על כל העשין והלאוין אפילו שלא בתשובה. אפילו הלכה למעשה.

הרמב"ם מיקל יותר מהירושלמי

ואם בירושלמי כתוב שהגדרת 'עבירות קלות' הם רק 'ביטול עשה', וחמורות 'לא תעשה', נקט הרמב"ם להקל הרבה יותר מהירושלמי ופסק ש'קלות' הם עשין ו'לאוין', ו'חמורות' הם כריתות, כדעת הבבלי, והלכה כרבינו הקדוש לגבי קלות שיוה"כ מכפר הן על עשין והן על לאוין.

השמש עצרה לכבוד הלוויה

הג"מ רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל כתב בהקדמת ספרו 'נחל יצחק' ע"פ דברי הגמ' כתובות (קג ובירושלמי כתובות יב,ג) שבשעה שרבינו הקדוש נסתלק מן העולם אותו היום היה ערב שבת ונעשו מעשה נסים שנעצרה השמש לכבוד הלוויה, והספיקו לשוב לביתם ולצללות דג לכבוד שבת, והיה לבם נוקפם, כי נעשה לילה ותוך זמן קצר נעשה בוקר יום השבת, יצאה בת קול ואמרה 'כל מי שהיה באשכבתיה דרבי מזמן לחיי עולם הבא' חוץ מכובס אחד וכו'.

אכלו ביוה"כ ומזומנין לחיי העולם הבא

והביאור הפשוט הוא שמן השמים חיזקום שלא יחששו שמא חיללו את השבת, וכמו שהיה בחנוכת ביהמ"ק הראשון בימי שלמה המלך ע"ה, (מועד קטן ט.) אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים, והיו דואגים ואומרים, שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה, יצתה בת קול ואמרה להם, כולכם מזומנין לחיי העולם הבא.

מיתת צדיקים מכפרת ללא תשובה

וביאר רבי יצחק אלחנן שעבודת יוה"כ מתחילה בתורה ב'אחרי מות שני בני אהרן' ובתורת כהנים מבואר סמיכות הענין, שכשם שיוה"כ מכפר כך מיתת צדיקים מכפרת, [וברש"י כע"ז, למה נסכמה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה, מה פרה אדומה מכפר אף מיתת צדיקים מכפר] וא"כ לדעת רבינו הקדוש שיוה"כ מכפר ללא תשובה, אף מיתת צדיקים מכפרת ללא תשובה.

באשכבתיה דרבי - הלכה כמותו

ולכן אף אם במ"א אין הלכה כדבריו, הרי לגבי אשכבתיה דרבי בעצמו בוודאי הלכה כמותו, ולכן יצאה בת קול ואמרה 'כולכם מזומנים לחיי עולם הבא', כולכם, כלומר אפילו מי שאינו שב בתשובה נתכפר לו כביוה"כ לדעת רבינו הקדוש. עכ"פ עלינו להתבונן איך יתכן להבין כדבר הזה בסברא אנושית שיוה"כ יכפר גם למי שחטא ופשע ואינו שב בתשובה.

מי מטהר אתכם - אביכם שבשמים

ונזכיר מהלך אחד מרבינו בעל ה'פנים מאירות' בספרו 'כתנות אור' פרשת אחרי, בדרוש ליוה"כ. שכתב לבאר המשנה בסוף יומא עברות נשבין אדם למקום, יום הכפורים מכפר. עברות נשבין אדם לחברו, אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו. את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה, (ויקרא טז) מפל חטאתיכם לפני יי וְתָטְהָרוּ, עברות נשבין אדם למקום, יום הכפורים מכפר. עברות נשבין אדם לחברו, אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו. - אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם, אביכם

נִשְׁבְּשָׁמִים, שְׁנֵאָמָר, (יחזקאל לו) וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם. וְאָמַר, (ירמיה יז) מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְיָ, מִה מִקְוֵה מְטֵהָר אֶת הַטְּמָאִים, אֵף הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְטֵהָר אֶת יִשְׂרָאֵל.

רבי עקיבא נלב"ע ביום הכיפורים

מלשון המשנה משמע שרבי עקיבא בא להשלים את דברי ראב"ע, ויש להבין מה הסמיכות בין זה לזה? גם צ"ע האריכות בדברי רע"ק שדיבר בדרך שאלה ותשובה, לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם? ומשיב 'אביכם שבשמים', אהה כמה אנו מתענגים על שאלה ותשובה זו ביום ל"ג בעומר במירון, אבל לבד מזאת צריך גם להבין ולדייק בדברי רבי עקיבא. התנא הקדוש רבי עקיבא נלב"ע ביום הכיפורים, אתמול ביום ה' תשרי היה יום תענית צדיקים על שאסרו אותו בבית האסורים, ואח"כ נעקד על קידוש השם ביוה"כ. זי"ע ועכ"י.

לא לפרסם שיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים

וביאר 'הפנים מאירות' שרבינו הקדוש שפסק שיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים, מסיים את מסכת יומא בחיזוק גדול לשיטתו, שאינו יחיד בדבר זה, אלא אף ראב"ע ורע"ק נקטו כדעתו.

והענין הוא שרבינו הקדוש לא רצה לכתוב בששה סדרי משנה שיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים, כי רצה שבני ישראל כן יעסקו בתשובה, ולכן נתגלה הדבר רק בברייתא, אך הטמין את סודו בסוף מס' יומא במשנה זאת, שמי שיעיין בה היטב יבין את השורש הזה שיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים.

גם אבינו וגם מלכנו

ובתוך דבריו הקשה מה שהקשינו לעיל, איך יעלה על הדעת שיוה"כ מכפר גם לחוטא שאינו שב, וכתב לתרץ ע"פ יסוד דברי ה'זרע ברך' הקדמון, שהיה כמאה שנה לפניו. כי הנה יש לנו כלפי שמיא כמה סוגי יחס, אנו עבדיך ואתה מלכנו, ואנו בניך ואתה אבינו. כמו שאומרים כ"פ ביוה"כ, וכן בעשי"ת אומרים בכל יום 'אבינו מלכנו', הן כיחס של בן לאביו והן כיחס של עבד למלכו, וכן אמרנו בר"ה 'אם כבנים אם כעבדים'.

עבד שמורד באדונו - חייב לשוב בתשובה

והנה עבד שמורד באדונו, אין שום סברא והגיון שיכפר לו אם אינו שב בתשובה, אפילו אם ישוב אינו מובן איך יתקבל, כ"ש כשאינו שב. אבל 'אם כבנים' הוא יחס אחר לגמרי. ולהבין הדבר נזכיר ענין שמצער ומדאיב לב עד מאד, יש בעולם ענין שצריך תיקון גדול, שיש ילדים שמנתקים אותם מאבותיהם מכל מיני סיבות אשר לא שערם אבותינו, במשפחה שנתפרדה וכדו', ירחם ה' על כל בני ישראל.

אבא תמיד רוצה לראות את בניו

כששואלים את האבא אם הוא רוצה לראות את בניו גם כשהם אינם רוצים לראותו, כי סיפרו להם עליו לשה"ר וכדו', תשובתו היא אחת, בוודאי אני רוצה לראות את הבנים שלי גם כשאני רוצים לראות אותי. דבר זה מושרש בנפש האדם במקום עמוק ביותר, את הקשר הזה אי אפשר למחוק לעולם. אבא ישלם על זה כל הון דעלמא, ויעשה כל טצדקי שבעולם לראות אותם כי הצורך הנפשי לראות את הילדים, הוא יותר מצורך לאכול ולשתות. ומי שלא התנסה בזה, יהלל וישבח את השי"ת על כך.

געגועי האב לבנו

עד כדי כך יש לאב צורך נפשי לראות את בניו, שאפילו אם מתחילה הוא יודע שהם לא יתייחסו אליו, הוא ילך מעבר לכביש בדרך איפה שהם צריכים לעבור, ויביט בהם מן הצד, ובכך יבטא את רגשי האבהות שלו. אף שהם לא רוצים להתקרב אליו הוא ירצה להתקרב אליהם, כך היא המציאות, זה נוגע בנפש כמעט כמו רציחה, כי הגעגועים רק גוברים מיום ליום.

מעי המו עליו

וכתב ה'פנים מאירות' שאבינו שבשמים הוא אבא שלנו, אבינו אב הרחמן, אף אם לא התנהגנו כראוי

וגורשנו מביתו, עובר זמן ואינו יכול לעמוד בגעגועיו כביכול. אף כשבנ"י אמרו (שיה"ש ה, ג) פִּשְׁטִיתִי אֶת בְּתֻנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשָׁנָה כביכול מסתכלים על דרכי זרים כדרכי אמת וזוך, ואומרים רַחֲצִיתִי אֶת רַגְלִי אֵיכָכָה אֶטְנָפָם, איך תרצה שאטנף את עצמי להיות דתי עם זקן ופאות. אעפ"כ דוֹדִי נִשְׁלַח יְדוֹ מִן הַחֹר ויַמְעִי הָמוּ עָלָיו, גם כשהאבא יודע שהבנים לא חפצים בקרבתו רח"ל, אינו עוזב אותם, אלא עומד אחר כתלנו, מציץ מן החרכים, ושולח ידו מן החור.

אבא מוחל - למען קרבתו לבן

ולכן קבע את יום הכיפורים לכפר כל עוונותינו, כביכול רק בגלל שהוא חפץ בקרבתנו, כי יש נקודה של אבהות שמתעוררת מעמקי שמם אין שום הבדל אם הבן שב בתשובה או לא שב בתשובה, אף שבוודאי הוא משתוקק שהבן ישוב אליו ויחפוץ בקרבתו, מ"מ אם הבן לא מתעורר לכך, האבא מוחל ומוותר על הכל, למען קרבתו עמהם.

אבא שמחכה יותר מדי שהבנים יבקשו ממנו סליחה, אינו אבא שלם. אם הבן לא מבין את הצורך בקרבה לאביו, האב יעשה מה שיעשה להתקרב לבנו, אף כשאין לבן דעת להתעורר לחפץ בקרבתו.

מלך יצפה לחזרה בתשובה

בשלמא בענין עבדות ומלוכה, אם פשע העבד במלאכתו, מגרשו אדונו ואין חפץ בקרבתו עוד. אבל בענין אב ובנו, יש קשר נצחי בל ינתק לעולם, עד שאף אם בנו לא שב אליו, הרי הוא משיבו באהבה ומכפר על הכל.

כביכול השי"ת צריך את הקשר עם בני

ועפ"ז מבאר דברי רבינו הקדוש שיוה"כ מכפר אפילו לשאינם שבים, כביכול כביכול, הוא לצורך של מעלה. אף שאין הקב"ה צריך לבריותיו, אחר שברא את העולם בצמצום כזה, עשה הנהגה כזאת שכביכול הוא ית' צריך את הקשר עם בני ישראל.

ומנא לן דשייך לדמות קרבתנו אליו ית' כבן לאביו, כמו שבקשנו בר"ה אם בָּבְנִים אם כְּעַבְדִּים, אם בָּבְנִים רַחֲמֵנוּ כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים, כי התוה"ק עצמה כבר קראה לנו בנים (דברים יד, א) בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. והוסיף שאם בָּבְנִים אין צורך לבקש רחמים על כך שירחם כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים, כי ממילא יהיה כן.

גם לענין תפילה וגם לענין תשובה

ב'זרע ברך' כתב כן לענין התפילה, שאין הקב"ה מצפה לתפילות מבניו כשרחמיו גוברים כאב על בניו, ממילא הוא מרחם. ובפנים מאירות כתב כן לענין תשובה.

גם סברא וגם פסוק

והרי שיש לנו כבר סברא איך יוה"כ מכפר אפילו לשאינם שבים, 'איבעית אימא סברא', כי הקב"ה מאד חפץ בקרבתנו, וכיון שהעוונות חוצצים בינינו, כביכול הוא לוקח פטיש ושובר את חומת הברזל שגרמו העוונות, ומשליכם למקום אשר לא יזכר ולא יפקד עוד. וגם אינו חושב שמא ליום מחר יחזור ויחטא ויבנה עוד מחיצה של ברזל המספקת, הקב"ה כביכול אומר, כדאי לו יום אחד של יום הכיפורים שלא תהא מחיצה מבלדת בינינו. 'איבעית אימא קרא', רבינו הקדוש למד את דבריו מפסוק, בגמ' שבועות דף יג.

תְּתַהַרְוּ - תטהרו את עצמכם

והנה המקור למ"ד שיוה"כ כן צריך תשובה, מבואר במהרש"א שלמדו זאת מהפסוק, וכ"כ רבינו יונה, דכתיב (ויקרא טז, ל) כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכְפֹּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תְּתַהַרְוּ, משמע, אימתי ביום הַזֶּה יִכְפֹּר עֲלֵיכֶם, רק אם לִפְנֵי ה' תְּתַהַרְוּ, ביאר מהרש"א, תְּתַהַרְוּ לשון ציווי 'תטהרו את עצמכם'. [אמנם בספר הנ"ל לא הביאו בשם מהרש"א אלא בשם 'זקן אהרן' ספר דרוש קדמון, לכאן מהג"מ רבי אהרן תאומים מקראקא הי"ד, לפני כחמש מאות שנה].

מכפר רק על עבירות שבין אדם למקום

והנה לפסוק זה יש כמה אופנים איך להבינו 'כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם' - מכל חטאתיכם לפני ה'. תתקרו' כדברי רבי אלעזר בן עזריה, שיוה"כ מכפר רק על עבירות שבין אדם למקום, 'יכפר עליכם לטהר אתכם' מאיזה עוונות? 'מכל חטאתיכם לפני השם', היינו עבירות שבין אדם למקום, ולא בין אדם לחברו.

יכפר בתנאי שתתקרו

אבל לפי הדרש הנ"ל צ"ל באופן אחר, יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם! ובתנאי: לפני ה' תתקרו. היינו שצריך לשוב בתשובה ולטהר את נפשינו, ועי"ז יכפר עלינו ביוה"כ, וכפירוש מהרש"א.

לדעת ראב"ע מכפר גם בלא תשובה

ונמצא שלדעת ראב"ע אין מקור לכך שביוה"כ צריך לשוב בתשובה, כי הוא דרש את 'לפני השם' אדלעיל, מכל חטאתיכם לפני ה' ולא חטאתיכם שבין אדם לחברו, וא"כ אינו יכול לדרוש את פסוק שעדיין צריך לשוב לטהר לפני ה', וכדעת רבי שיוה"כ מכפר גם בלי תשובה. כן ביאר ה'פנים מאירות', שרבינו הקדוש הזכיר בסוף מס' יומא את הדרש של ראב"ע כדי שלא יהיה מקום לדרוש כדברי מהרש"א שיוה"כ מכפר רק כשמקיים 'לפני ה' תטהרו', כי יוה"כ מכפר אף לשאינם שבים.

הכהן אומר תתקרו

וכן אנו נוהגים להבין את הפסוק הזה כדעת ראב"ע, כמו שאומרים בסדר העבודה, אָנָּה בָּשָׂם, כָּפָר נָא לְחַטָּאִים וְלַעֲוֹנוֹת וְלַפְשָׁעִים, שְׁחַטְאִיתִי וְשַׁעֲוִיתִי וְשִׁפְשַׁעְתִּי לִפְנֵיךָ אֲנִי וּבֵיתִי, כִּכְתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדְךָ מִפִּי כְּבוֹדְךָ כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכָּפֵר עֲלֵיכֶם לְטָהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה', וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם הָעוֹמְדִים בַּעֲזָרָה בְּשִׁהֲיוֹ שׁוֹמְעִים אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מִפָּרֶשׁ יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל בְּקִדְשָׁהּ וּבִטְהָרָה הָיוּ בּוֹרְעִים וּמְשַׁתְּחִימִים וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וְאַף הוּא הָיָה מִתְכַּנֵּן כְּנֶגֶד הַמְּבָרְכִים לִגְמֹר אֶת הַשֵּׁם וְאוֹמֵר לָהֶם תִּטְהָרוּ, וְאַתָּה בְּטוֹבְךָ מְעוֹרֵר רַחֲמֶיךָ וְסוֹלֵחַ לְאִישׁ חֲסִידְךָ.

מפסיקים באמצע הפסוק

הרי שאנו עושין הפסק גדול בין תיבות מכל חטאתיכם לפני ה' ובין תתקרו. וכך חוזרים כמה וכמה פעמים. וכל זה כדי להורות כדברי ראב"ע שאין לדרוש לפני ה' תתקרו, כי יוה"כ מכפר אף לשאינם שבים. וזהו טעם נפלא מדוע אנו פוסקים באמצע הפסוק דלא פסקיה משה.

וכמובן שתיבת 'תטהרו' בוודאי אומרת לנו לשוב בתשובה ולטהר נפשינו לפני ה', אך באופן שלומדים את הפסוק כך, אי אפשר לומר שהתשובה תעכב את הכפרה של יוה"כ.

אשריכם ישראל שאביכם צריך את קרבתכם

כיון ששמע רבי עקיבא כן, אמר תיכף אשריכם ישראל שאביכם שבשמים צריך את קרבתכם כביכול, כיון שראב"ע אמר ש'לפני השם' בא לחלק בין עבירות שבין אדם למקום לבין אדם לחברו, נעשה כאומר שיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים, וא"כ ישאל המקשה מה הסברא לכפר גם כשאינו שב בתשובה, אין זאת אלא שאשריכם ישראל.

אשריכם שמלככם הוא גם אביכם

ולכן רבי עקיבא כפל לשונו ושאל לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם, יותר ממה שאתם רוצים בקרבתו ית' הוא רוצה בקרבתכם, מדוע, כי אינו רק מלככם אלא גם אביכם, ואבא לא יכול לסבול את צער הריחוק מבניו. לכן נתן לנו את יוה"כ לכפר עונותינו, להסיר המחיצה המבדלת, ולהלביש אותנו מחלצות. באמת אשרינו.

טובל ושרץ בידו

וסיום דברי רבי עקיבא הוא מְקוֹה יִשְׂרָאֵל יי, להסמיק לדברי ראב"ע שעבירות שבין אדם לחברו מוכרחים לתקן, שאם הגזל עדיין בידו, הרי הוא כטובל ושרץ בידו, לכן הזכיר מְקוֹה יִשְׂרָאֵל שהמקוה מטהרת את הטמא רק לאחר שישליך את השרץ מידו, כך בעברות שבין אדם לחברו, צריך לתקן ולבקש מחילה ואזי יטהר. נמצא שכלפי בין אדם למקום אַבִּיכָם שְׂבִשְׂמִים מְטַהֵר אֶתְכֶם, ולגבי בין אדם לחברו מְקוֹה יִשְׂרָאֵל יי. הקב"ה מטהר את ישראל לאחר שישליכו את השרצים מידיהם, יחזירו את הגזלות ואת ההלוואות ויבקשו סליחה ומחילה כראוי בין אדם לחברו.

אבינו אב הרחמן - אינו סובל את המחיצה

וכל הדברים האלו אמורים כדברי רבי שיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים. ושמחנו על סברא זו כמוצא שלל רב, למצוא טעם ודעת מדוע יוה"כ יכפר גם בלי תשובה, כי הוא ית' אבינו אב הרחמן, ואינו יכול לסבול את המחיצה המבדלת של העונות ולכן נתן לנו יום הכיפורים הזה לכפר על כל עונותינו.

האבהות גוברת על המלוכה

ואם ישאל האדם, והרי הקב"ה גם מלכינו, מי אומר שהרגשת האבהות גוברת על הנהגת המלוכה? לכן בימים אלו כדאי ללמוד את מעשה דוד ואבשלום, דוד שימש לאבשלום גם כמלך וגם כאבא, וכשאבשלום חטא כנגדו ורצה להרוג את דוד אביו וכו' וכו', אעפ"כ כשמת אבשלום אמר עליו דוד (שמואל ב, יט, א) בְּנִי אֲבִשְׁלוֹם בְּנִי אֲבִשְׁלוֹם מִי יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַּחְתִּיךָ אֲבִשְׁלוֹם בְּנִי בְנִי. ח' פעמים אמר עליו בְּנִי, ז' פעמים כדי להעלותו מִז' מדורי גיהנום ועוד אחד כדי להכניסו לגן עדן. הרי ש'נצח רחימו דבנו' [לשון הזוה"ק דקודם התקיעות] האהבה לבניו מנצחת את החשבונות של כבוד המלוכה.

למה מזכירים 'אם כְּעֶבְדִּים'?

ואין להקשות דא"כ למה אנו מזכירים אם כְּעֶבְדִּים? נזכיר רק אם כְּבָנִים בלבד. שני תשובות בדבר. א. כדי שנזכה למדרגת 'בנים' צריך לזכור שגם היהודי השני הוא גם בן של השי"ת, תאהב אותו בלב שלם וכך יתגלה מדרגת 'בנים'. ב. בתחילה מתעוררים שני הכוחות, ובסוף מנצחת אהבת האב את הנהגת המלוכה. הגם שהוא גם אבינו וגם מלכינו, בסוף מנצח חלק 'אבינו'.

בלי תשובה - שבת מאי מהני?

כתב רבינו הט"ז זי"ע בריש הלכות שבת (רמב) וזלה"ק 'בטור הביא גמרא דכל כתבי כל המשמר שבת כהלכתו אפי' ע"ז כאנוש מוחלין לו, איכא למידק אי לא עשה תשובה שבת מאי מהני? ואי עשה תשובה שבת למה לוי? ונראה דמיירי שעשה תשובה אלא דתשובה לא מהני שיהא מוחלין לו כדאיתא בפרק יו"כ עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה תולה ומיתה ממרקת, קמ"ל כאן דאם בעשותו תשובה שומר שבת כהלכתו מהני תשובה שיהא נמחל לו'. כלומר שמדובר בשב בתשובה על ע"ז, אלא שעדיין צריכין חלוקי כפרה, ואם שומר שבת כהלכתו מוחלין לו.

גם שבת תכפר בלי תשובה

וכתב הרבי רבי יונתן זי"ע ביערות דבש (ב דרוש יז) שלדעתו יש מקום להסתפק שהשבת תכפר אף בלי תשובה! ושם דרש דרוש לכבוד מרדכי ואסתר ע"פ דברי המדרש (קהלת רבה ח, ט) 'שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שהייתה עסוקה במצות ביעור חמץ, ועת ומשפט ידע לב חכם זה מרדכי דכתיב (אסתר ד) ומרדכי ידע את כל אשר נעשה'.

מרדכי לא ביער חמץ?

וצ"ע וכי מרדכי לא עסק בביעור חמץ? והאריך בפלפולו כדרכו בקודש ומסיק ע"פ דברי המשנה בפסחים

(ג, ו דף מט) אַרְבַּעָה עָשָׂר שָׁחַל לְהִיּוֹת בַּשַּׁבָּת, מִבְּעָרִים אֶת הַכָּל מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּזִמְנָן. וְבִיָּאָר שֶׁנִּחְלָקוּ אִם בַּשַּׁבָּת יֵשׁ תְּשׁוּבָה, וְכַמְבּוֹאָר בְּכָל הַסֵּהֶפֶ"ק שֶׁבִיעוּר חֲמֵץ הוּא עֵינִן שֶׁל תְּשׁוּבָה שְׂאֵדָם מִבְּעַר אֶת הָרַע מִקְרָבוֹ, לְדַעַת רַבִּי מֵאִיר צָרִיךְ לִבְעַר אֶת הַכָּל לִפְנֵי שַׁבָּת, כִּי שַׁבָּת מוֹעִילָה גַם בְּלִי תְּשׁוּבָה כְּדַעַת הַרְבֵּי רַבִּי יוֹנָתָן. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים שֶׁהַשַּׁבָּת מַכְפֶּרֶת עִם תְּשׁוּבָה, כְּדַעַת הַט"ז.

אסתר סברה שצריך לבער לפני השבת

וְכַתֵּב בְּאִרְיוֹת חֶשְׁבוֹן נִפְלָא שֶׁבַשְׁנַת הַנֶּס דְּפוּרִים חַל עַרְב פֶּסַח לְהִיּוֹת בַּשַּׁבָּת, וְא"כ הִיָּה י"ג נִיסָן בְּיוֹם שִׁישִׁי, יוֹם כְּתִיבַת הָאֲגֵרוֹת, וְאַסְתֵּר ס"ל כְּרַבִּי מֵאִיר שֶׁצָּרִיךְ לִבְעַר לִפְנֵי הַשַּׁבָּת, לִכְן הִיָּתָה עֲסוּקָה בְּבִיעוּר חֲמֵץ, וְלֹא יָדְעָה דְּבַר רַע, אֲבָל מִרְדְּכִי נִקֵּט כְּרַבֵּן 'בְּזִמְנָן' שֶׁצָּרִיךְ לִבְעַר בַּשַּׁבָּת, וְלִכְן וּמִרְדְּכִי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה.

שבת - שרביט של מלך

וְיַעֲיִדוּ חֲסִידִים וְאֲנָשִׁי מַעֲשָׂה, בִּפְרֵט הַהוֹגִים בַּסֵּפָה"ק 'בְּנֵי יֶשְׁשַׁכַּר' זִי"ע כִּי בַּשַּׁבָּת קוֹדֵשׁ אֲנִי זֹכִים לְמַדְרַגַּת 'בְּנִים לְמִקּוֹם', כִּי שַׁבָּת הִיא כְּבִיכּוֹל שְׂרַבִּיטוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְאִיךָ יֵשׁ לָנוּ רְשׁוֹת לְהַכְנִס בַּשַּׁבָּת, אֲלֹא שְׁמוּתָר לֹא לִבְן הַשְׁתַּמֵּשׁ בְּשְׂרַבִּיטוֹ שֶׁל אָבִיו. וְלִכְן 'גּוֹי שֶׁשַּׁבָּת חַיִּיב מִיָּתָהּ', אִפְּשָׁה שֶׁכָּתֵב הַרְמַב"ם שֶׁאִם רָצָה גּוֹי לִקְיִים מִצֹּוֹה מִן הַמִּצְוֹת מִנִּיחִין אוֹתוֹ, לֹא כֵן בַּשַּׁבָּת שֶׁהוּא שְׂרַבִּיטוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְאִין מוֹתֵר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ רַק בֶּן הַמֶּלֶךְ.

גוי שהניח תפילין חייב מיתה

וְהַרְדַּב"ז כָּתֵב שֶׁגַם גּוֹי שֶׁהֵנִיחַ תְּפִלִּין חַיִּיב מִיָּתָהּ, שֶׁהוּא אוֹת וְכַתֵּר הַמֶּלֶךְ, שֶׁגַם הַקַּב"ה מְנִיחַ תְּפִלִּין. עַכ"פ שַׁבָּת קוֹדֵשׁ הוּא בִּירוּר שִׁיְהוּדִי זֹכֵה לְמַדְרַגַּת 'בְּנִים לְמִקּוֹם'.

מתי נקראים בנים?

וְאֵע"פ שֶׁהֶאֱרַכְנוּ מֵאֵד בְּמַדְרַגַּת בְּנִים לְמִקּוֹם, וְלִכְן אָמַר רַבִּי שִׁיּוּה"כ מִכְפָּר אִפְּשָׁה לְשִׂאֲנִים שְׁבִים, וְצ"ע שֶׁהִרִי נִחְלָקוּ אִם נִקְרָאוּ בְּנִים לְמִקּוֹם כְּשֶׁאִין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מִקּוֹם, כִּמ"ש בַּסֵּפ"ק דְּקִדּוּשֵׁין 'בְּנִים אֲתֵם לֵה' א' לְהִיכֵם בְּזִמְנָן שֶׁאֲתֵם נוֹהֲגִים מִנְהַג בְּנִים אֲתֵם קְרוּיִם בְּנִים אִין אֲתֵם מִנְהַג בְּנִים אִין אֲתֵם קְרוּיִם בְּנִים, דְּבִרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ אֲתֵם קְרוּיִם בְּנִים שֶׁנֶּאֱמַר בְּנִים סְכָלִים הֵמָּה וְאוֹמֵר בְּנִים לֹא אֲמוֹן בָּם וְאוֹמֵר זֶרַע מִרְעִים בְּנִים מִשְׁחִיתִים וְאוֹמֵר וְהִיא בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יֹאמֵר לָהֶם לֹא עָמִי אֲתֵם יֹאמֵר לָהֶם בְּנִי א' ל' חִי'.

מי שחטא אינו בן?!

וְנִמְצָא דְלִדְעַת רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי עֲלָאִי שֶׁאִם אִין נוֹהֲגִין מִנְהַג בְּנִים אִין קְרוּיִם בְּנִים, נִפְל פִּיתָא בְּבִירָא, כִּי כָל מָה שֶׁאִין זְקוּקִים לְכַפֶּרֶת יוּה"כ הוּא לְמִי שֶׁחָטָא וּפְשַׁע, וְא"כ אִיךָ אֲמַרְנוּ בְּדִבְרֵי רַבִּי שִׁיּוּה"כ מִכְפָּר גַּם כְּשִׂאֲנִים שְׁבִים מִשּׁוּם אֲהַבַת הָאֵב לְבָנָיו, וְהִרִי כְּשֶׁאִין נוֹהֲגִין מִנְהַג בְּנִים אִין קְרוּיִם בְּנִים?

בְּנִים מְשַׁחֲתִים גַּם נִקְרָאִים בְּנֵי א' ל' חִי

אֲלֹא שְׁדַעַת רַבִּי מֵאִיר נֹדַעַת שְׁבִין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ קְרוּיִן לֶךְ בְּנִים, וְלֹא עוֹד אֲלֹא שֶׁאֲפִילוֹ אִם עֲבָדוּ עֲבוּדָה זָרָה נִקְרָאוּ בְּנִים כְּהַמֶּשֶׁךְ הַגִּמ' (ש"ס לו). ('מֵאִי וְאוֹמֵר וְכִי תִימָא סְכָלִי הוּא דְּמִקְרִי בְּנִי כִי לִית בְּהוּ הִימְנוּתִיָּהוּ לֹא מִיקְרֹו בְּנִי, תָּא שְׁמַע וְאוֹמֵר בְּנִים לֹא אֲמוֹן בָּם! וְכִי תִימָא כִי לִית בְּהוּ הִימְנוּתָא הוּא דְּמִיקְרֹו בְּנִים כִּי פִלְחוּ לְעַבּוּדָת כּוֹכָבִים לֹא מִיקְרֹו בְּנִים, תָּא שְׁמַע וְאוֹמֵר זֶרַע מִרְעִים בְּנִים מִשְׁחִיתִים! וְכ"ת בְּנִים מִשְׁחִיתִים הוּא דְּמִיקְרֹו בְּנִי מַעֲלִיָּא לֹא מִיקְרֹו, תָּא שְׁמַע וְאוֹמֵר וְהִיא בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יֹאמֵר לָהֶם לֹא עָמִי אֲתֵם יֹאמֵר לָהֶם בְּנֵי א' ל' חִי'.

רבינו הקדוש משולב יחד עם רבי מאיר

וְכַתֵּב הַרְשָׁב"א (שו"ת ח"א קצד) שֶׁאֵע"פ שֶׁבְּדֶרֶךְ כָּלֵל רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה הִלְכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, בְּהָא הִלְכְתָא כְּרַבִּי מֵאִיר!!! כִּי הַפְּסוּקִים מְדוּיָּיקִים כְּדִבְרֵיו.

וְנִמְצָא שְׁדַעַת רַבִּינוּ הַקְּדוֹשׁ מְשׁוּלְבַת יַחַד עִם דַּעַת רַבִּי מֵאִיר, בִּפְרֵט שֶׁהוּא מְקַשֵּׁר כָּל חֲכָמָתוֹ בְּתוֹה"ק מִשּׁוּם שֶׁרָאָה אֶת רַבִּי מֵאִיר מֵאַחֲרָיו, הִרִי שֶׁהוּא מְקוֹשֵׁר בּוֹ מֵאֵד. א"כ כָּל מָה שֶׁאֲמַר רַבִּי שִׁיּוּה"כ מִכְפָּר אִפְּשָׁה לְשִׂאֲנִים

שבים, זה בזכות רבי מאיר שאמר בין כך ובין כך קרוין לך בנים, וכמבואר לעיל מדברי ה'פנים מאירות' שכשמתעוררת אהבת האב לבניו, הוא מוותר ומוחל על הכל כדי להסיר המחיצה המפסקת ביניהם.

בשבת מתעוררת מדרגת בן

עד כדי כך שרבי מאיר היה מגונן גם על אלישע בן אבויה - **אחר** שיצא מן הדת, ורבינו הקדוש פסק כרבי מאיר, ולכן נקט דיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים.

ובזה מיושב עוד מדוע נקט רבי מאיר שצריך לבער את החמץ לפני השבת, כי השבת מועיל גם בלי תשובה כדברי היערות דבש, כי בשבת מתעוררת מדרגת בן, והאב מוחל לבנו גם כשאינו שב אליו.

הסדרי ראייה; לפחות פעם בשבוע

ובשהיה דבר קשה שהרחיקו ח"ו את הילדים מאביהם, אינו ממתין לראותם רק אחת בשנה ביוה"כ, אלא משתוקק לראותם לפחות פעם אחת בשבוע, וזה שאמר היערות דבש בשם רבי מאיר, שהשבת עצמה כבר מכפרת כיוה"כ אפילו לשאינם שבים. כי בנים אתם לה' אלקיכם, ובין כך ובין כך קרוין לך בנים.

דודי שלח ידו מן החר וימעי המו עלי

הפּוֹתֵחַ שֶׁעַר לְדוֹפְקֵי בְּתֻשׁוּבָה - לא רק כשפתח פתח כחודו של מחט מעבר אל עבר, כי כשאבא מתגעגע לבנו שהתרחק, אם הבן רק יתקרב לדלת בית האבא ויגע בחשאי בדלת, כי אינו מעיז לדפוק בכח ובקול, כבר יחשב אצל האבא כאתערותא דלתתא במדרגה גדולה ביותר ויפתח לפניו כל שערי האהבה והחמלה.